

René Descartes

(1596-1650)

Descartes: paradigma de filòsof modern

- La pregunta central de la filosofia cartesiana és la **pregunta pel coneixement** (gnoseologia o epistemologia).
- **Antropocentrisme racionalista.** El coneixement es justifica des de la pròpia consciència individual, la raó (i no cap altra autoritat externa) haurà de justificar la validesa dels enunciat.
- Model racional lligat a la **Ciència i la tècnica** que floreixen en aquell moment.
- **Unitat de mètode** partint de la unitat de la raó: un mètode comú per a tots els àmbits del saber

La recerca d'un mètode

- Descartes s'inspira en el model de coneixement rigorós de les **matemàtiques**.
- Inicia la recerca d'uns **principis absolutament evidents** i la deducció de totes les altres veritats a partir d'aquests principis.
- La matemàtica és capaç de reduir el caos que ens mostren els sentits a dades **quantificables, objectives i universals**.
- La matemàtica és el punt de partida de la filosofia cartesiana perquè aporta **unitat, certesa i autonomia**.
- El problema del coneixement no és la falta de raó (la raó és innata en els humans), sinó la falta de mètode que provoca les incorreccions dels nostres pensaments i afirmacions.
- Cal dissenyar un mètode per a pensar amb correcció i poder separar tot el que **creiem que és veritat** del que és **objectiva i racionalment cert**.

Les 4 regles del mètode

1. **Evidència:** No admetre com a vàlid res que no se sàpiga amb evidència que ho és, es a dir, acceptar només allò que es presenta a la raó de manera **CLARA i DISTINTA**.
2. **Anàlisi:** Quan una afirmació no sigui evident o presenti dubtes caldrà dividir la dificultat en totes les parts en què sigui possible i en totes les que requereixi la millor solució.
3. **Síntesi:** Després d'haver fet les divisions pertinents cal construir principis generals començant pels objectes més fàcils de conèixer i anar ascendint gradualment als objectes més complexes.
4. **Revisions:** Repassar atentament totes i cadascuna de les actuacions realitzades per tal d'estar segurs de no ometre res.

LES REGLES DEL MÈTODE

Cal no admetre res que pugui ser dubtós i només acceptar com a vertader allò clar i distint. 	Dividir les idees complexes en parts simples. Acceptant les més evidents com a vertaderes. 	Conduir per ordre els pensaments, dels més simples als més complexos. 	Revisar tot el procés per estar segurs de no haver omès res.
--	---	---	--

24

El resultat d'aplicar correctament les quatre regles és la **certesa**, definida per Descartes com l'estat intel·lectual que exclou la possibilitat de qualsevol dubte en relació a l'objecte de la demostració.

El dubte metòdic

- En aplicació estricta de les exigències que s'ha imposat, Descartes **no pot prendre com a fonament l'experiència dels sentits**, atès que els sentits ens enganyen i, per tant, no mereixen confiança absoluta.
- Oposició a tot allò considerat evident.
- Tampoc no es pot partir de l'experiència del propi cos, ja que per estrany que sembli, tot plegat podria ser un somni. Descartes vol mostrar la **impossibilitat de distingir amb certesa la realitat de la ficció**.

1a Meditació

De les coses que hom pot posar en dubte

- Cal posar un fonament a les que sigui segur, ferm i constant. Descartes vol desfer-se de totes les falses opinions admeses fins aleshores com a veritables.
- El procediment o mètode consisteix a sotmetre a prova de foc el dubte de tota opinió per tal de trobar el camí recte cap a la veritat.
- De què es pot dubtar?
 1. **Dels sentits:** Alguna vegada ens han enganyat.
 2. **La salut mental:** No hem d'obrar com els folls.
 3. **La diferència entre vetlla i somni:** No sembla que es puguin distingir amb claredat.
 4. **De la Física, l'Astronomia i altres ciències:** procedeixen per composició de nocions simples i són dubtoses i incertes, a diferència de l'**Aritmètica i la Geometria**, que no es refereixen a coses existents en la natura.
 5. **De Déu:** Com que és omnipotent pot ser que m'enganyi contínuament o que permeti que m'equivoqui de vegades.
 6. **D'un Geni Maligne:** Tot el que percebo podria no ser res més que les seves il·lusions o enganys.

1a Meditació

De totes les opinions que havia admès antigament com a veritables, no n'hi ha una de la qual jo no pugui ara dubtar, no per alguna manca de consideració o lleugeresa, sinó per raons molt fortes i seriosament considerades: de manera que és necessari que aturi i suspengui, d'ara endavant, el meu judici.

Meditacions metafísiques I 104

**El llibre es presenta doncs com un intent de
reconstrucció del que podem saber amb certesa**

2a Meditació

De la natura de l'esperit humà i que és més fàcil de conèixer que el cos

- Cal, doncs, fer cas al més petit dubte que puguem tenir i trobar una certesa que sigui indubtable. Què és el que podrà ésser considerat veritable? (108)
- Això: quan dubto, és cert que dubto; si m'enganyen els sentits, les idees, Déu o un geni maligne, **no hi ha dubte de que jo sóc**, altrament, no podria ser enganyat.
- La primera certesa: ***“Penso, doncs existeixo”***, la única dada que es coneix amb seguretat i sobre la qual s'haurà de bastir tot l'edifici del coneixement.
- El cogito no és res corporal, sinó una cosa que pensa: ***“El pensament és un atribut que em pertany. Només ell no pot ésser separat de mi. No sóc, doncs, parlant amb precisió, res més que una cosa que pensa, es a dir, un esperit, un enteniment o una raó”***.

2a Meditació

Una cosa que pensa. Què és una cosa que pensa? És a dir, una cosa que dubta, que concep, que afirma, que nega, que vol, que no vol, que també imagina i que sent (112).

- S'obté aquesta veritat (primera evidència) a partir de la claredat i diferència que hi ha entre cosa corporal i cosa no corporal.
- Què són els cossos que veiem i toquem? Cal separar-ne els atributs o qualitats primàries de les secundàries. En el símil del tros de cera, gust, olor, color, figura i grandària poden canviar; la cera, en canvi, roman. **Els sentits només coneixen les qualitats secundàries; l'enteniment, les primàries.**

2a Meditació

- Vista amb la claredat i distinció de l'enteniment, la cera no és res més que una cosa extensa, flexible i mudable. Distingim la cera de les seves formes exteriors.
- Les coses corporals (la matèria) no són res més que extensió, figura i quantitat.
- El jo, en canvi, no és una substància material, sinó esperit, cosa que pensa: *“No em conec a mi mateix, no solament amb força més veritat i certesa, sinó també amb més distinció i claredat?”*
- Que jo sóc i que jo sóc esperit, cosa que pensa, és la primera certesa indubtable que podem trobar.

2a Meditació: conclusions

- **És més fàcil conèixer el propi jo que les coses corporals del món.**
- **La raó és que el jo no és una cosa extensa, sinó una cosa que pensa. I així és fàcil separar del jo tot el que no sigui pensament.**
- **S'entén per pensament qualsevol activitat de la consciència.**
- **En canvi, requereix més esforç conèixer què pertany i què no pertany veritablement a les coses corporals, a la matèria, al món.**

Els continguts de la ment: 3 tipus d'idees

- 1. Idees adventícies: aquelles que semblen provenir de l'experiència del món exterior, rebudes passivament: una taula.**
- 2. Idees fàctiques: aquelles que la ment construeix a partir de les idees adventícies: un unicorn.**
- 3. Idees innates: aquelles que no sembla que puguin provenir de l'experiència ni ser construïdes a partir d'ella, sinó que són producte exclusiu del mateix funcionament de la raó, com ara els conceptes matemàtics.**

La idea de substància

- Per substància s'entén aquella realitat **permanent i estable que existeix per si mateixa**, amb independència de qualsevol cosa i que fa de suport de les diferents qualitats.
- L'experiència únicament ens mostra qualitats de la substància (colors, olors, sons...) i mai cap realitat permanent sobre la qual apareguin i desapareguin aquestes qualitats.
- Descartes afirma que, en la seva activitat de pensar, el pensament descobreix la idea de **3 tipus de substància**:
 1. **Substància pensant**: El jo que hem trobat com a primera evidència indubtable de la nostra recerca, som pensament i tenim pensaments.
 2. **Substància extensa**: Es correspon als objectes exteriors i és la segona de les idees que Descartes considera innates. Es caracteritza per l'extensió, la propietat d'ocupar un espai. Aquesta simple idea no demostra per si sola que els cossos tinguin realment una existència fora de nosaltres.
 3. **Substància infinita**: Déu és el nexa segur entre el pensament i la realitat exterior.

5a Meditació

De l'essència de les coses materials; i de bell nou de Déu, que existeix

- És més fàcil, doncs, equivocar-se en el coneixement de les coses materials. Què podem saber amb certesa del món? Existeixen coses fora de mi, com estic inclinat a creure?
- El que conec de les coses de manera clara i distinta és **la quantitat o longitud, llargada i profunditat; la grandària, les figures, les situacions, els moviments, la duració...**
- De manera molt més obscura i confusa, tenim una infinitat d'altres idees de les coses, que es refereixen a qualitats secundàries.
- Déu es prova a partir de la idea d'un **ésser sobiranament perfecte** que tenim nosaltres com a idea innata. És una idea tan certa com les veritats matemàtiques o com les relacions lògiques entre conceptes: ***“No hi ha menys repugnància de concebre un Déu (és a dir, un ésser sobiranament perfecte) al qual manca l'existència, que de concebre una muntanya que no tingui vall”*** 158.
- A l'ésser sobiranament perfecte **no li pot mancar cap perfecció; ergo existeix veritablement.** A Déu l'existència li pertany amb necessitat; a nosaltres i a les coses, amb contingència.

5a Meditació

- Les idees veritables són nascudes en el nostre esperit: innates, congènites, no procedeixen del sentits ni són inventades o fingides per nosaltres. Entre elles, la primera i principal en l'ordre de l'ésser és la de Déu, tot i que el l'ordre del coneixement la primera és la del jo.
- Demostrar que Déu existeix porta a explicar per què podem estar segurs del nostre coneixement de les coses d'aquest món.
- Déu és la garantia de la veritat: *“M'adono que la certesa de totes les altres coses en depèn tan absolutament, que sense aquest coneixement és impossible de poder mai saber perfectament res”* 162.
- Si ignorés que hi ha un Déu, *“no tindria mai una ciència veritable i certa de cap cosa qualsevol, sinó solament opinions vagues i inconstants”*.

5a Meditació: Conclusions

- **Al final de la 5a meditació ja hem aconseguit uns quants coneixements veritables:**
- **Que hi ha un Déu, que és l'Ésser sobiranament perfecte, etern, immutable, omnipotent i omniscient, que no és enganyador.**
- **Que totes les coses depenen, en l'existència, l'essència i la conservació d'aquest Ésser superior.**
- **Que tot el que el meu esperit pot concebre de manera clara i distinta, no pot deixar d'ésser veritable, car Déu és la garantia de la veritat del coneixement humà.**
- **Que per això podem arribar a construir ciències veritables i certes, i que podem superar els errors de la ciència i la filosofia del passat.**

Les dues proves de l'existència de Déu

Argument causal: Descartes accepta el principi escolàstic segons el qual la causa sempre ha de tenir més realitat que l'efecte. Partint d'aquest supòsit, arriba a la conclusió que **només un ésser perfecte pot haver posat en nosaltres la idea de perfecció**. D'aquest ésser en diem Déu.

Argument ontològic: La idea de Déu (un ésser perfecte) **inclou necessàriament la seva existència**, perquè un Déu inexistent ja no seria perfecte i entraria en contradicció amb la seva pròpia definició.

La demostració de l'existència de Déu **elimina la hipòtesi del geni maligne i esdevé garantia del coneixement**. Un déu perfecte, i per tant, bondadós, no pot fer que ens enganyem en la nostra convicció que existeix el món.

6a Meditació

De l'existència de les coses materials i de la distinció real entre l'ànima i el cos de l'home

- Déu és la prova de que existeixen coses materials fora del jo.
- Només cal distingir entre la facultat de la imaginació i la facultat de l'enteniment, intel·lecció o concepció pura: la imaginació és el poder d'aplicar l'enteniment sense la contenció de l'esperit. Per això ens pot enganyar.
- A més, la imaginació af concebre com a existents coses que l'enteniment no pot demostrar com a existents, per tant, no ens podem refiar.
- Podem treure una prova clara de l'existència de les coses corporals a partir dels sentits? Sovint hem trobat l'error en els judicis sobre els sentits exteriors.
- Cal cercar una postura moderada i asenyada: ni admetre tot el que els sentits semblen ensenyar-nos, ni posar en dubte tot el que diuen.
- El criteri per a discernir serà: *Totes les coses que concebo clarament i distintament poden ser produïdes per Déu.*

6a Meditació

De l'existència de les coses materials i de la distinció real entre l'ànima i el cos de l'home

- L'esperit és el qui ha de jutjar tot el que percebem, examinant les idees adventícies acuradament i amb maduresa, car sovint els sentits són foscos, obscurs i confusos. La nostra natura corporal, tot i que és com una màquina, sovint ens enganya, car és finita i fal·lible.
- L'esperit o raó és el jutge del coneixement, car el jo és indivisible, com una cosa sola i sencera, sense parts, i és completament diferent del cos, que és extens, divisible i no pensa. Per això l'esperit és capaç de jutjar sobre totes les pecepcions dels sentits.

6a Meditació: Conclusions

- Al final de les meditacions metafísiques, la raó, l'esperit humà ha trobat la manera de tenir el control sobre totes les idees de la ment. Ara ja sap on i com pot trobar la veritat amb certesa: com que l'enteniment *“ja ha descobert totes les causes dels meus errors, ja no cal que temi en endavant que es trobi falsedat en les coses que em són representades habitualment pels meus sentits. I haig de rebutjar tots els dubtes d'aquests dies passats com hiperbòlics i ridículs”*.
- Descartes ha arribat a la síntesi final del mètode: em puc refiar dels sentits en estat de vetlla perquè puc lligar les seves idees “amb el seguit de la resta de la meva vida”. Sovint ens equivoquem en les coses particulars, però “del fet que Déu no és enganyador, se'n segueix necessàriament que podem confiar en la nostra raó, en la natura que Déu ens ha donat”, ja podem accedir a un saber fiable.

El triomf del subjecte

